

Павленко Віта. Розвиток креативності в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів / Віта Павленко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Професійна підготовка фахівців у вимірі освітніх реалій» (11–12 жовтня, 2018). – Івано-Франківськ: «НАІР». – С. 294–301.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Павленко Віта Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

E-mail: pavlenko-vita@meta.ua

Анотація. У статті зазначено, що розвиток креативності - це одна з принципових цілей освіти. Завданням у наш час є виховання такої особи, яка була б здатна ухвалювати самостійні розумні рішення, знаходити вихід з різних ситуацій.

У статті проаналізовано особистісні якості, властиві креативним людям: незалежність, висока толерантність до невизнаного, розвинені естетичні почуття та ін. Висвітлено основні психологічні умови, що сприяють розвитку креативності.

Summary. The article states that development creative abilities is one of the principal aims of education. Today's task is to educate a person who would be able to make independent, intelligent decisions, to find out the way out of different situations.

The article analyzes the personal qualities of creative people: independence, to the unrecognized high tolerance, developed aesthetic sense, and others. The basic psychological terms of development of creativity are adopted.

Ключові слова: креативність, креативний учитель, розвиток креативності, креативне мислення, креативна уява.

Keywords: *creativity, creative teacher, creativity development, creative thinking, creative fantasy.*

Постановка проблеми. Одним із актуальних питань сьогодення є проблема розвитку креативності майбутніх учителів. Зазначимо, що саме у початковій школі створюються *умови* для розвитку креативності учнів. Розвиток креативності школярів – це одна з принципових цілей освіти. Завданням у наш час є виховання такої особи, яка була б здатна ухвалювати самостійні розумні рішення, знаходити вихід з різних ситуацій.

У цих умовах від педагога як носія загальнолюдських цінностей, вихователя нових творчих якостей вимагається високий рівень професійної компетентності й загальної культури, ціннісного самовизначення, здатності здійснювати свою діяльність відповідно до принципів демократизму й гуманізму у дусі толерантності й самооцінки кожної індивідуальності.

Актуальність дослідження. Актуальність зумовлена необхідністю виховувати покоління, здатне бачити проблеми, аналізувати їх та знаходити нестандартні ефективні рішення. І саме майбутнє креативне покоління здатне подолати бар'єри шаблонності.

Стрімка динаміка, що відбувається в суспільстві на сучасному етапі розвитку соціальних і культурних змін, високий рівень розвитку сучасних технологій викликають необхідність перенесення уваги педагогів з процесу передачі готових знань на процес здобуття знань, тобто на розвиток креативного мислення й розвиток креативності школярів. Лише вчитель з високим рівнем креативності здатен розвивати креативність у своїх учнів.

Аналіз останніх публікацій. Дана проблема досліджувалася багатьма відомими науковцями, серед них: О. Антонова, Дж. Гілфорд, І. Гриненко, О. Дубасенюк, О. Дунаєва, І. Подорожна, С. Сисоєва, І. Шахіна та ін.

Останніми роками дослідженнями розвитку креативності майбутнього вчителя займаються, а саме : О. Антонова (*технологія розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін*); І. Гриненко (*розвиток креативності вчителів гуманітарного профілю*);

О. Дунаєва (*формування креативності майбутнього вчителя*); І. Подорожна (*розвиток креативності майбутнього вчителя природничого профілю*); В. Фрицюк (*формування креативності майбутніх учителів музики*); І. Шахіна (*формування креативності у майбутніх вчителів математики*) та інші.

Мета дослідження – проаналізувати особистісні якості, властиві креативним людям та визначити основні умови, що сприяють розвитку креативності.

Виклад основного матеріалу. У 1950 році із доповіддю «Креативність» виступив Президент Американської психологічної асоціації Джордж Гілфорд. Учений використав поняття «креативність» для позначення здатності індивіда до творчості, проте і сьогодні немає єдиної думки щодо визначення цього поняття [1, с. 443–456].

Джордж Гілфорд виділив *шість параметрів креативності*:

- здатність до знаходження і постановки проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість – здатність до продумування різноманітних ідей;
- оригінальність – здатність відповідати на стимули нестандартно;
- здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі;
- здатність розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу [1, с. 452].

Становлення вчителя в розвитку творчого навчального-виховного процесу включає в себе оновлення функцій, таких як *швидкість, гнучкість і оригінальність* мислення.

Швидкість мислення – це здатність учителя спонтанно реагувати на ситуації, які виникають у класі, що вимагають негайного плану дій, а також стежити за мисленням учнів; здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерування нових ідей.

Гнучкість мислення вчителя передбачає вміння бачити особливості класу, спостерігати індивідуальні особливості учнів, як обдарованих і середніх. Різноманітність різних завдань на уроці дозволяє учням розвивати свої навички,

але це не гарантує, що ці завдання цікаві та викликають мотивацію учнів до навчання, тому слід шукати нові шляхи вирішення проблеми. Отже, вміння вчителя – заохотити учнів своєю розповіддю; створити проблемне бачення ситуації.

Оригінальність мислення вчителя проявляється у виборі змісту, форм і методів навчання, що формує креативне ставлення учнів через відкриття, розвідку та самовдосконалення. Це особливо очевидно в розробці або способу роботи, де учень має можливість активної та самостійної роботи, формування науково-дослідного ставлення, проблеми сприйняття, формулюючи питання і гіпотези та перевірки їх, прийняття відповідних заходів.

Сучасний учитель модернізує змістовий компонент, застосовуючи групи методів продукування ідей. Учитель застосовує комплекс спеціальних *методів розвитку креативності*: методи проблематизації, методи продукування ідей, методи, спрямовані на розвиток аналітичного мислення.

Креативна особистість – особистість, готова до швидкої переорієнтації, переходу до якісно нової структури мислення, нестандартних дій в екстремальних умовах.

Існують різні погляди українських учених щодо визначення поняття «*креативний вчитель*». Так І. Гриненко розглядає креативність «у широкому розумінні слова як духовну здібність культурної (цілісної) особистості створювати новий продукт (ідеальний чи матеріальний) завдяки мотивації успіху, збагаченню ментального досвіду та стану психофізіологічної когерентності» [2].

На думку О. Дунаєвої «педагогічна креативність» – це динамічна якість учителя, яка зумовлює інноваційний активно-пошуковий процес організації педагогічної діяльності з метою формування креативності учнів [33, с. 7].

Поняття «креативність» нерозривно пов'язане з поняттям «творчість». Обидва поняття здебільшого збігаються одне з одним, часто використовуються як синоніми. Причина цього і в походженні терміну «креативність» (від лат. creatio – творіння, від англ. creativity – творчий потенціал, творчі здібності).

Поняття *творчість* розглядається нами як свідомо активна діяльність людини, спрямована на відтворення та перетворення певних явищ дійсності.

Отже, *креативний учитель* – це вчитель, який:

- має власний стиль викладання, який формується під впливом як *внутрішніх* (попередніх знань, досвіду, професійних якостей), так і *зовнішніх* факторів (нормативних засад професійної діяльності, необхідності постійного підвищення кваліфікації);

- спрямовує свої зусилля на розвиток креативності учнів, їх креативного мислення, уяви й створює для цього необхідні розвивальні умови;

- впроваджує інноваційні педагогічні технології, що забезпечують розвиток креативного потенціалу учнів.

Якості креативного вчителя: сила, гнучкість, витривалість, координація.

Сила розуму – здатність учителя зосередитись на тому, що потрібно, і настільки, наскільки необхідно.

Гнучкість розуму – здатність учителя переключатись з одного ходу думок на інший. Це саме вміння нестандартно мислити.

Витривалість – здатність учителя тривалий час підтримувати високий рівень активності, не відволікаючись і не втрачаючи координації.

Координація розуму – здатність учителя оперувати одночасно кількома поняттями, зберігаючи рівновагу за будь-яких обставин.

Основними характеристиками креативної особистості є: інтелект, знання та досвід; широта кругозору; самостійність і сміливість мислення; здатність до критичного оцінювання попереднього досвіду і навколишньої дійсності; діалектичний світогляд; індивідуальність, оригінальність і незалежність у прийнятті рішень; альтернативність; здатність фантазувати; широке використання наукового підходу в практичній діяльності; постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань; творчий стиль мислення, здатність бачити проблему; виявляти суперечності; творча фантазія; розвинена уява; прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці; високий рівень загальної культури.

Можемо виділити такі якості:

Моральні – чесність, відданість своїй справі, відповідальність, безкорисливість, гуманність;

Інтелектуальні – високий рівень інтелектуального розвитку, гнучке мислення, здатність до генерування нових ідей, критичність мислення, мобільність;

Вольові – цілеспрямованість, оперативність, сміливість, рішучість, працелюбність, упевненість, наполегливість; внутрішня мотивація.

Педагогічна креативність вчителя розвивається впродовж всієї педагогічної діяльності і є вирішальним чинником його просування до вершин педагогічної майстерності.

Стандартизація методичної підготовки вчителя початкової школи у закладі вищої освіти, відсутність гнучких навчальних планів, альтернативних програм, підручників та посібників, недостатнє використання сучасних інноваційних технологій не спрямовує студентів на майбутню професійну творчість, не моделює структуру методичної творчості. Тому однією з нагальних проблем вищої школи стає вироблення відповідної моделі креативної особистості. На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки склались об'єктивні передумови для розв'язання означених суперечностей, теоретичного вивчення проблеми розвитку креативності й практичного вдосконалення системи методичної підготовки вчителів.

Науково-педагогічні спостереження та аналіз педагогічної діяльності креативного вчителя дають підставу стверджувати, що система індивідуальної креативності учителя має декілька періодів розвитку.

Початковий період охоплює процеси довузівської, вузівської та перші роки педагогічної діяльності учителя. Цьому періоду притаманні процеси формування професійного світогляду та психологічної готовності педагога до новаторської роботи, самостійності вибору шляхів професійної педагогічної діяльності; набуття особистісного досвіду. Варто при цьому враховувати, що в

цей період зароджується процес самовизначення як результат довузівського, вузівського та післявузівського професійного вибору вчителя.

У вчителя посилюється потреба творчого підходу до навчання і виховання, намагання якісного переосмислення форм і методів роботи. Забезпечується органічний взаємозв'язок формуючого й особистого досвіду молодого вчителя з творчою педагогічною діяльністю всіх членів педколективу. До навчально-виховного процесу вчитель намагається активно залучати популярні педагогічні ідеї, новітні освітні технології на рівні інтуїтивного відбору без послідуєчого аналізу їх ефективності.

Наступний *період формування системи індивідуальної творчої діяльності вчителя* характеризується зародженням концептуальних засад творчої педагогічної діяльності, умотивованим вибором освітньо-виховних ідей, теорій інноваційного опрацювання; практичне втілення особистісних педагогічних моделей у навчально-виховний процес за умови їх попередньої експериментальної апробації.

Протягом цього періоду вчитель опановує методи науково-обґрунтованого творчого пошуку інноваційних моделей, що відзначаються унікальністю і педагогічною доцільністю, сприяють ефективності навчально-виховного процесу, вирішенню актуальних завдань освіти та успішної педагогічної діяльності всього освітнього закладу.

Період активного креативного розвитку особистості вчителя пов'язаний з процесами постійного оновлення інноваційних педагогічних моделей та інтенсивності зростання результативності навчально-виховного процесу, доповнення та обґрунтування концепцій особистої творчої діяльності, створення власного педагогічного стилю, почерку; формування та самореалізації особистості з урахуванням потенціальних здібностей і потреб суспільства. Створюється індивідуальна творча система професійної діяльності креативного вчителя.

Період найвищого рівня розвитку індивідуальної творчої системи дії учителя характеризується розширенням науково-інноваційного підходу до

розвитку педагогічної творчості на рівні експериментального дослідження, науково-теоретичного узагальнення форм і методів роботи, які мають новаторський характер, зростання готовності до якісних змін в системі творчої роботи, виявлення проблем і науково-педагогічному обґрунтуванні шляхів їх вирішення.

Особливістю періоду найвищого рівня креативного розвитку педагога стає його науково-дослідницький рівень роботи. Педагог постійно знаходиться в атмосфері творчого пошуку, творчої діяльності, активно спілкується з науковцями, розширює діапазон безпосереднього поєднання педагогічної науки і педагогічної практики; рівень його педагогічної креативності характеризується розвитком самопізнання, самореалізації, самопрогнозування пошукової роботи.

Ступінь підготовленості вчителя до креативної навчально-виховної роботи залежить від рівня сформованості педагогічного мислення. На це вказував ще К. Ушинський, підкреслюючи, що педагогіка – один із видів мистецтва, яке вимагає від учителя високорозвинутого педагогічного мислення. Педагогічне мислення учителя – це особливості мисленевої діяльності, обумовлені характером його професійної праці.

Оскільки педагогічне мислення пов'язане з осмисленням учителем кожної навчально-виховної ситуації, раціональним вибором і реалізацією оптимального варіанту її вирішення, то більш ефективному розв'язанню розумових завдань буде сприяти креативний характер педагогічного мислення, специфіка якого визначається тим, що це не тільки пізнавальний, але й конструктивно-перетворюючий процес.

Особливістю *креативного стилю мислення* педагога є психічна готовність його до технологічних нововведень, схильність до новаторства, вміння переосмислювати, обґрунтовувати педагогічні явища, виробляти власний креативний стиль [5].

Ефективність розвитку креативності *майбутніх учителів* зростає, якщо в процесі навчання у закладі вищої освіти дотримуватися наступних умов:

- формування у студентів чіткого уявлення про сутність поняття «креативність»;

- креативний підхід до проведення різних видів завдань на заняттях для підвищення захопленості обраною професією;

- створення середовища, сприятливого для розвитку креативності майбутніх учителів шляхом усунення бар'єрів креативності та демонстрацією викладачами зразків креативної поведінки;

- використання сучасних (комп'ютерних) технологій навчання [4, с. 114–120].

Бар'єри прояву креативності вчителя: боязкість оцінки іншими людьми. У будь-якій новій справі завжди є велика вірогідність невдачі, помилки. Часто ми вважаємо за краще зробити що-небудь старим перевіреним способом, ніж експериментувати, сподіваючись на успіх.

Потрібно достатній рівень сформованості вміння долати перешкоди, які можуть виникнути на шляху розвитку креативності вчителя. Наприклад, такі:

1) *конформізм* – бажання бути схожим на інших учителів; учитель боїться висловити незвичайні ідеї через страх показатися смішним або не дуже розумним;

2) *самокритичність* – учителі, які бояться власних ідей, як правило, не бувають новаторами; необхідно своєрідну рівновагу між обдарованістю і самокритичністю, бо занадто прискіплива самооцінка може призвести до творчого тупика;

3) *страх* – страх невдачі сковує уяву й ініціативу вчителя;

4) *ригідність* – утрудненість у зміні способів діяльності в нестандартних умовах;

5) *швидкість* – прагнення знайти рішення нового завдання негайно; але надмірно висока мотивація часто сприяє прийняттю неадекватних, помилкових рішень [6, с. 18].

Ще В. Сухомлинський підкреслював, що лише творчий учитель здатний запалити в учнях жагу пізнання, тому кожному педагогові необхідно розвивати

креативність, що є головним показником його професійної компетентності. Основна концептуальна ідея технології ґрунтується на системному підході до вивчення педагогічних явищ та процесів, що дає можливість забезпечити ефективність навчально-пізнавальної, наукової й практичної роботи студентів, спрямованої на реалізацію особистісного і діяльнісного підходів.

Розвивальне навчання і розроблені моделі побудови педагогічного процесу сприяють не тільки формуванню знань, умінь і навичок, але й розвитку педагогічних обдарувань, творчого мислення майбутнього педагога, інтелектуалізації його особистості, спонукає до творчої самостійної пошукової діяльності.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що *креативність* розуміється як властивість особистості здатної до створення чогось нового, при чому творчий процес не запрограмований, непередбачуваний і раптовий. При цьому до уваги не береться цінність результату творчого процесу і його новизна для великої групи людей, для суспільства або для людства. Головне, щоб результат був новим і значущим для самого «творця».

Перспективи подальших досліджень. Подальшого вивчення потребує проблема дослідження технологій розвитку креативності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.

Список літератури

1. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта / Дж. Гилфорд; пер. с англ. Э.А. Голубевой // Психология мышления [зб. / ред. А.М. Матюшкин]. – Москва : Прогресс, 1965. – С. 443–456.
2. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.В. Гриненко. – Тернопіль, 2008. – 192 с.
3. Дунаєва О.М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. М. Дунаєва. – Вінниця, 2008. – 23 с. – С. 7.

4. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: [монографія] / за ред. проф. О.Є. Антонової. – Житомир, 2017. – 158 с.
5. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: [монография] / Е.Н. Пехота. – Киев : Вища школа, 1997. – 146 с.
6. Рындак В.Г. Педагогика креативности: монография / В.Г. Рындак. – Москва : Универ. книга, 2012. – С. 18, 24–25.